

Zyjący w II poł. IV w. n.e. Publius Flavius Vegetius Renatus czyli Wegecjusz, w traktacie *Epitoma rei militaris*, stwierdził we wstępie do III księgi:

...kto pragnie żyć w pokoju, musi być przygotowany na wojnę; kto chce zwyciężyć, musi pilnie ćwiczyć swych żołnierzy, kto dąży do szczęśliwej przyszłości, niech nie liczy na przypadek, ale na własne umiejętności. Nigdy jedna strona nie odważy się zaatakować drugiej, jeśli wie, że jej nie dorówna w walce¹.

W związku z tym, że dzieło Wegecjusza było jedynym zachowanym starożytnym traktatem poświęconym sztuce wojennej, praktycznie do XIX w. chętnie go tłumaczono, przytaczano i komentowano, powszechnie przyjmując, że stanowi – jak to określił Janusz Sikorski – pełne kompendium idealnej wojskowości². Na jego popularność wpływ miały jednak nie tylko treści dotyczące *sensu stricte* sztuki wojennej – poboru i wyszkolenia rekruta, organizacji armii, taktyki stosowanej w bitwie lądowej oraz machin oblężniczych i wojny na morzu, spośród których zresztą na przestrzeni dziejów część się w znacznym stopniu zdezaktualizowała. O jego ponadczasowości zadecydowały głównie obserwacje natury ogólnej, a więc parafrazując terminologię wojskową – nie operacyjne, czy taktyczne, lecz strategiczne. Jedną z nich jest właśnie sentencja *Si vis pacem, para bellum*, której sens, bez względu na sposób tłumaczenia, sprowadza się do prostej konstatacji: chcąc żyć w pokoju, należy być przygotowanym do wojny. Jak bowiem uczy historia, gwarancją bezpieczeństwa każdego państwa i narodu, ich „szczęśliwej przyszłości” – cytując Wegecjusza, nie jest przypadek, tylko własne umiejętności. Pomimo, iż pisząc te słowa miał na myśli wyłącznie wyszkolenie, wyposażenie i organizację armii, to w rzeczywistości należy je interpretować znacznie szerzej, co zresztą już wówczas doskonale rozumiano. Na przestrzeni kolejnych szesnastu wieków świadomość ta utrwaliła się jeszcze bardziej, przy czym szczególną rolę w tym swoistym procesie „wychowawczym” odegrał wiek XX z tragicznymi doświadczeniami dwóch wojen światowych oraz licznych konfliktów regionalnych.

Świadomość, iż najlepszym gwarantem bezpieczeństwa państwa – oprócz silnej armii i skutecznej taktyki jest przede wszystkim konsekwentna i dalekowszroczna polityka zagraniczna, a także roztropna polityka wewnętrzna, była

¹ Flawiusz Wegecjusz Renatus, *Zarys wojskowości. Księga III*, przekł. A.M. Komornicka, „Meander” 1974, t. 29, nr 4–5, s. 199.

² J. Sikorski, *Zarys historii wojskowości powszechnej do końca XIX w.*, Warszawa 1972, s. 113.

nieobca także przywódcom oraz elitom państwa polskiego, choć niestety nie zawsze znajdowało to odzwierciedlenie w praktyce rządzenia. Kiedy jednak podnosząc potencjał sił zbrojnych prowadzono równoległe aktywną i przemyślaną akcję dyplomatyczną, budując choćby koniunkturalne sojusze oraz paraliżując – choćby na krótko, plany i wpływy wrogów, to automatycznie wzmacniano tym samym poziom zewnętrznego i wewnętrznego bezpieczeństwa państwa. Polska Piastów oraz Jagiellonów, Pierwsza i Druga Rzeczpospolita, Polska Rzeczpospolita Ludowa i III Rzeczpospolita, dostarczają w tej materii obszernego materiału dowodowego, umożliwiając konstruowanie zarówno wnikliwych analiz oraz błyskotliwych porównań, jak i formułowanie śmiałych hipotez. Przestrzeń oraz wzajemne korelacje pomiędzy polityką a bezpieczeństwem wypełnia bowiem różnorodna problematyka obejmująca swym zasięgiem zarówno politykę zagraniczną, jak i wewnętrzną, zjawiska społeczne i gospodarcze, a nawet kulturowe.

Jubileusz 65-lecia urodzin oraz przede wszystkim obszar zainteresowań naukowych Profesora Tadeusza Dubickiego sprawiły, że sześćdziesięciu ośmiu autorów podjęło próbę przeanalizowania zagadnienia bezpieczeństwa i polityki Polski w całej jego złożoności, na przestrzeni praktycznie sześciu wieków, a więc w wymiarze dotychczas niepodjętym.

Wieloaspektowość poruszanych zjawisk przy tak jednoznacznie zdefiniowanej problematyce badawczej zdeterminowała przyjęcie podziału na cztery zasadnicze obszary zagadnień, przy czym materiały składające się na ich treść, zamieszczone zostały w kolejności alfabetycznej wg autorów.

W pierwszej grupie – „W aspekcie wewnętrznym” – znalazły się artykuły, w których głębokiej analizie poddano wybrane aspekty polskiej polityki zagranicznej, wewnętrznej i wojskowej okresu I Rzeczypospolitej, II Rzeczypospolitej, Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz III Rzeczypospolitej, w szerokim spektrum problemowym obejmującym m.in. zjawiska dyplomatyczne, polityczne, ideologiczne, doktrynalne, gospodarcze, wojskowe (regularne i nieregularne) oraz wywiadowcze.

W drugiej grupie – „W aspekcie zewnętrznym” – znalazły się artykuły definiujące problem bezpieczeństwa w aspekcie geopolitycznym, poprzez pryzmat spraw międzynarodowych i ich reperkusji dla państwa polskiego. W związku z powyższym analizują one m.in. stosunek mocarstw do Rzeczypospolitej i fundamenty ich polityki zagranicznej, charakteryzują kluczowe doktryny oraz mechanizmy międzynarodowych systemów politycznych, a także opisują sytuację wewnętrzną w państwach trzecich, jeśli bezpośrednio lub pośrednio wpływała ona na położenie państwa polskiego.

Cechą wspólną artykułów trzeciej grupy – „Z perspektywy jednostki” – był zamiar przedstawienia roli, jaką w dziedzinie bezpieczeństwa państwa polskiego swą działalnością (służbą) odgrywali „zwykli” ludzie – polityk, dyplomata, działacz społeczny, związkowiec, historyk, konserwator zabytków,

ksiądz, generał, oficer oraz agent – każdy na swój sposób, bez względu na pochodzenie, wykształcenie, zawód, wyznanie, a nawet obywatelstwo.

Ostatnia, czwarta grupa – „W wymiarze transcendentnym” – obejmuje natomiast krąg zagadnień częściowo wymykających się tradycyjnym metodom doświadczania, pozostających niejako poza zasięgiem ludzkiego poznania, poruszających się jak gdyby w materii bezpieczeństwa duchowego, a nawet pozornie wykraczających poza przyjęty zakres tematyczny. Obiektem swych badań autorzy uczynili bowiem zarówno wątki historiograficzne, jak i problem bezpieczeństwa w klasztorze, pojęcia strachu dla średniowiecznych ludzi, historii mitycznych w wyobrażeniach zbiorowych, średniowiecznego synodu prowincjonalnego, a także ruchu pielgrzymkowego. Ich cechą wspólną jest więc to, że wskazały określone aspekty bezpieczeństwa oraz polityki w wymiarze idei, wyobrażeń, wiary oraz mitów.

Zasadniczym efektem badań przeprowadzonych przez zespół sześćdziesięciu ośmiu autorów jest więc analiza wpływu różnorodnych czynników wewnętrznych i zewnętrznych, na poziom bezpieczeństwa państwa polskiego na przestrzeni praktycznie sześciu wieków – od średniowiecza po czasy nam współczesne. Ujęcie powyższego zjawiska w tak szerokim aspekcie problemowym uwypukliło jej złożoność, wieloaspektowość oraz wielopłaszczyznowość. Dowiodło bowiem zarówno wpływu „wielkiej” polityki na poczucie bezpieczeństwa jednostki – w wymiarze materialnym i niematerialnym, jak i wkładu „zwykłego” człowieka w kształtowanie polityki bezpieczeństwa całego państwa.

Robert Majzner